

Pozdně gotické opevnění Pražského hradu

Současný stav umělekohistorického poznání a jeho perspektivy

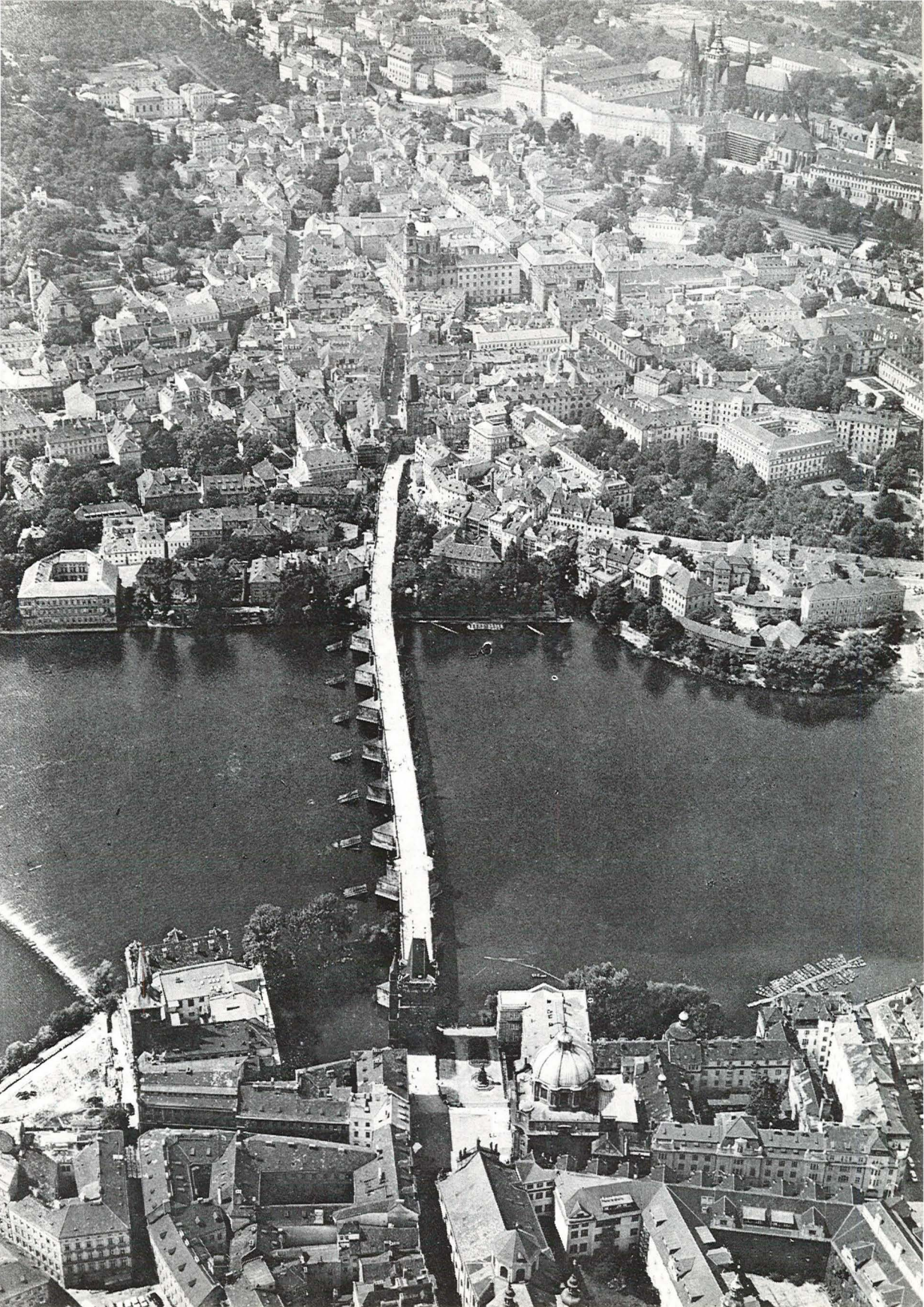
Im memoriam Dobroslavy Menclové

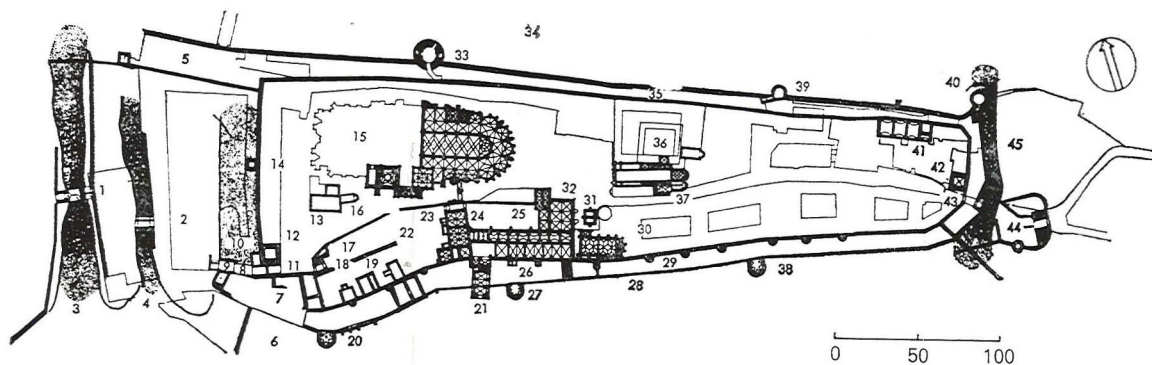
Pražský hrad má svou složitou a slavnou historii. Zásluhou systematických archeologických průzkumů, zahájených záhy po první světové válce, a díky konfrontaci získaných poznatků s dobovými zprávami lze sledovat, jak se původní hradiště měnilo v mocné středověké sídlo, jak se ze soukromého knížecího hradu legendárních Přemyslovců stává po vyvraždění kmene Slavníkovců (995) ústřední hrad českého státu a posléze za Karla IV. císařská rezidence. Naše přední specialistka na fortifikační architekturu Dobroslava Menclová výstižně charakterizovala Pražský hrad jako „ojedinělý případ kontinuity hradního osídlení a plynulého vývoje od mladší doby hradištní až po přítomnost.“ Platí to, jak prokázala, nejenom pro naše země, nýbrž i v širších evropských souvislostech.¹ V odborné umělekohistorické literatuře se váže k Pražskému hradu nepřeberné množství dílčích studií i obsáhlých monografií, zaměřených však především na jeho jednotlivé monumentální architektury: na svatojiřský klášter, na královský palác a Vladislavský sál, na katedrálu. Opevnění, po výtvarné stránce vcelku nezájímavé, avšak životně důležité jak pro bezpečnost jeho obyvatel, tak z hlediska obrany celé země, je tu zmiňováno vesměs víceméně okrajově. Samostatné práce byly věnovány prozatím jenom některým jeho stavebním etapám.²

Pražský hrad vznikl na protáhlém návrší, připomínajícím podle slov kronikáře Kosmy „tvar delfína či mořského vepře“, a to nejpravděpodobněji v druhé polovině 9. století.³ Třeba přitom zdůraznit, že při všech změnách, jimiž procházel v následujících staletích, nezměnil nijak radikálně svou půdorysnou polohu. Naopak, vznikl jako hradiště a hradištní chrakter určoval jeho podobu po celou dobu trvání.⁴ Počátek první velké přestavby Hradu lze klást do posledních let vlády Soběslava I.⁵ K roku 1135 se totiž váže zpráva vyšehradského kanovníka, Kosmova nejstaršího pokračovatele, že hrad v Praze se začal toho roku opravovat po způsobu latinských měst.⁶ Areál tohoto kamenného románského hradu, vycházející ze zastaralého půdorysu někdejšího hradiště, byl vymezen na severu Jelením příkopem, jímž protékal potok Brusnice, na jižní straně jej chránily svahy spadající poměrně prudce do údolí Vltavy. Oba příčné valy, oddělující Hrad na západě (v místech dnešního středního traktu mezi druhým a třetím nádvořím) a na východě (za kostelem sv. Jiří), z něho učinily útvar pro přemyslovské Čechy typický, ostrožní hrad.⁷ Nebyl přístupný jedinou cestou, jak bylo běžné u feudálních sídel té doby, nýbrž byl opatřen – a v tom spočívá jeho atypická podoba – třemi vchody (na západní, jižní a východní straně), jak to určovaly cesty, které k němu odedávna směřovaly. Nad nimi dal Soběslav zřídit nové věžové brány, přičemž hlavní vstup

zůstal nadále na západě v podobě dvojité věže zvané Bílá; od jihu kromě toho chránily hradební zeď ještě nižší věžice a na východě byla postavena tzv. Černá věž. Teprve v pokročilém 13. století rozšířil Přemysl Otakar II. hradní areál západním směrem, čímž vzniklo rozsáhlé předhradí se dvěma vnějšími příkopy a s novou věží v hradbě, zvanou Biskupská. Navíc celý Hrad důkladně a velkoryse opevnil; románskou zeď Soběslavovu zabezpečil na východě a západě novými hlubokými příkopy zčásti vyzděnými. Je všeobecně známo, jakou pozornost věnoval svému pražskému sídlu Karel IV. Při líčení návratu do Čech v roce 1333 říká ve svém životopise, že „hrad Pražský byl zcela opuštěn, pobořen a zničen, neboť od časů krále Otakara II. byl celý ztroskotán až k zemi.“⁸ O tom, co všechno Karel na Hradě zbudoval, ostatně názorně vypovídá Liber chronicarum německého lékaře-humanisty Hartmanna Schedela z roku 1493. Dřevořez s nejstarší vedutou Prahy, obsažený v této kronice, zpodobuje zcela bezpečně město císaře Karla IV. s Hradem, jak vypadal před přestavbou za Vladislava Jagellonského na konci 15. a na počátku 16. století.⁹ Pokud se vlastního opevnění týče, je pro karlovskou dobu hlavním zdrojem informací kanovník pražské kapituly a třetí ředitel stavby Svatovítské katedrály Beneš Krabice z Weitmile.¹⁰ Podle jeho verze Karel po návratu ze své římské jízdy (1370) Hrad nově opevnil proti Malé Straně; na jihu dal vyhloubit „veliký a velmi nutný příkop mezi Hradem a Menším Městem pražským“, který byl oddělen od vlastní hradební zdi parkánem.¹¹ Beneš dále připomíná, že Karel „chtěl ukázati nádheru a slávu Českého království, poněvadž se k němu sjížděli panovníci, velmožové a šlechtici ze všech končin světa, a dal proto pokřítí dvě věže Pražského královského hradu, jednu východní a jednu západní, olovem a navrch pozlatiti, takže ty věže za jasného času svítily a leskly se na velmi dalekou vzdálenost.“¹² Karel sice hradní opevnění zdokonalil, vcelku je však ponechal beze změn a navíc nebylo toto podnikání za jeho života dokončeno. Za Václava IV. Hrad dokonce přestal být oficiálním sídlem panovníka, jak to ostatně odpovídalo královu životnímu názoru. Je například známo, že na rozdíl od svého otce, který tolik preferoval Karlštejn, dával Václav přednost loveckému Křivoklátu a dalším hradům, jako Týřovu, Jivnu, Nižboru, Žebráku a Točniku. V Praze si pak zvolil za své sídlo dvůr na Starém Městě (v místech dnešního Obecního domu), kam se odstěhoval s královnou Johannou v roce 1383 a po jeho zrušení pobýval ve dvorci novoměstského kláštera na Zderaze.¹³ Po Václavově smrti na Novém hradku u Kunratic v roce 1419 zůstal Hrad opuštěn zcela. Zikmund Lucemburský sice učinil v roce 1436 pokus o jeho záchranu, avšak v podstatě bezvýsledně (zemřel roku 1437). A tak k historickému aktu zahájení znovuvýstavby pražské panovnické rezidence včetně radikální modernizace jejího opevnění došlo teprve v posledních desetiletích 15. století.

V roce 1471 se stal volbou českých stavů na Kutnohorském sněmu králem Vladislav Jagellonský, nejstarší syn polského Kazimíra IV. a jeho ženy Alžběty Habsburské. Doba končího středověku, v níž patnáctiletý princ nastoupil na trůn a v níž mu bylo souzeno vládnout, byla už sama o sobě mimořádně svízelná. K hrozivému tureckému nebezpečí připočteme například ještě specifické politicko-mocenské komplikace s uherským králem Matyášem

Pražský hrad. Stav kolem r. 1500 rekonstruovala D. Menclová

1 – první hradní brána s mostem	24 – křídlo sloupových síní a obytný trakt královského paláce
2 – druhá brána a předhradí	25 – palácový dvorek
3 – první příkop	26 – Královský palác s Vladislavským sálem
4 – druhý příkop	27 – dělová věž (B. Ried)
5 – opevnění městečka Hradčan a hradní parkán	28 – jižní parkánová zeď Karla IV.
6 – opevnění Malé Strany	29 – jižní parkán
7 – západní palác pro hejtmána Pražského hradu (B. Ried)	30 – kaple Všech svatých
8–9 – most s předsunutou průchodní věží (B. Ried)	31 – bývalá zvonice
10 – třetí příkop	32 – křídlo s jezdeckými schody a Starou sněmovnou
11–12 – třetí brána s románskou Bílou věží	33 – tzv. Mihulka (B. Ried)
13 – biskupský dům	34 – Jelení příkop
14 – obranná věž zv. Biskupská z doby Přemysla Otakara II.	35 – severní parkán
15 – katedrála sv. Víta	36 – Jiřský klášter
16 – kaple sv. Mořice	37 – bazilika sv. Jiří
17 – strážnice	38 – dělová věž (B. Ried)
18 – čtvrtá brána	39 – věž od r. 1541 zvaná Bílá
19 – obytné domy	40 – Daliborka (B. Ried)
20 – dělová věž (B. Ried)	41 – purkrabství
21 – Ludvikovo křídlo	42–43 – Černá věž a východní brána (přestavba B. Ried)
22 – předbraní Královského paláce	44 – východní příkop
23 – pátá brána	45 – barbakán (B. Ried)

kteří se ostatně projeví už za Jiřího z Poděbrad, kdy se ctižádostivý a mocný Korvín dal poprvé korunovat na českého krále.

V době, kdy se Vladislav ujal vlády, byl Pražský královský hrad v dezolátním stavu, a proto zcela neobyvatelný.¹⁴ Mladý panovník sídlil – podobně jako jeho předchůdci – zprvu ve městě, ve zmíněném už Králově dvoře. A dodejme, že jemu k počtě začali staroměstští stavět na jaře roku 1475 novou honosnou reprezentativní věž – dnešní Prašnou bránu. Stalo se tak v místě, kde do sídelního města ústila cesta z Kutné Hory, v níž král tak rád pobýval. Neudiví proto, že základní kámen k věži byl položen za panovníkovy přítomnosti.¹⁵ Na počátku

devadesátých let byly však práce na tomto díle zastaveny a její autor – Matěj Rejsek z Prostějova – byl povolán do Kutné Hory, kde působil jako vedoucí mistr v huti při kostele sv. Panny Barbory. Všeobecně se soudí, že se tak stalo v souvislosti s povstáním staroměstských měšťanů, které vypuklo na konci září roku 1483. Ve svých důsledcích vedlo toto povstání též k Vladislavovu přesídlení na Hrad, neboť král se ve městě nadále necítil bezpečný. Nejnověji se událostmi let 1483–1484 zabýval František Šmahel. Ve fundované studii *Epilog husitské revoluce*¹⁶ podal jako první z historiků mimo jiné i nové hodnocení Vladislavovy osobnosti. Vítězné pražské povstání, které bylo v jeho pojetí dílem poměrně úzkého okruhu zasvěcených kališníků, vlivných a zámožných, hodnotí jako pozdní odezvu revolučního husitství. Bylo namířeno proti králi a jeho politice katolické restaurace a uzavřeno až po roce smírem, který Šmahel označuje za královu důstojnou kapitulaci. Je přesvědčen, že přispělo k rezignaci Vladislava Jagellonského na samostatnou politiku v českých zemích a k následnému oslabení ústřední panovnické moci. Soudím, že navíc ovlivnilo rozhodujícím způsobem další vývoj výtvarného umění u nás. Uspíšilo zrod monumentálního dvorského umění. Teprve díky bádání posledních dvaceti let je vladislavská éra posuzována z tohoto hlediska. Připouští se dokonce, že je na poli výtvarného umění souměřitelná s dobou karlovsou.

Král Vladislav nepochybně pomýšlel na obnovu Hradu už při svém nástupu na český trůn. Připomeňme si, že přišel do Čech z kultivovaného a uměnímilovného prostředí Krakova, kde na dvoře jeho otce Kazimíra, ženatého s vnučkou Zikmunda Lucemburského, byla pěstována dvorská kultura. Toto zázemí se svými ideologickými direktivami bylo Vladislavovi značnou oporou zejména v počátečních letech jeho vlády v Čechách. Bylo určující pro jeho vladařské aspirace, neboť jako člen panující dynastie byl vychován k tomu, aby vládl. Věděl, co znamená pro politickou propagandu jeho osobnosti výtvarné umění, především monumentální architektura.¹⁷ V tomto smyslu vypovídají i kutnohorská „registra werková“, neboť všechny královské akce na Pražském hradě byly financovány z kutnohorské mince. Je známo, že již v letech 1477–1478 byly na králův příkaz pravidelně vydávány jisté sumy na obnovu Hradu. A existuje dokonce zpráva z roku 1476, že Vladislav hodlal na doporučení Jana z Lobkovic přijmout do svých služeb Erharda Bauera, původem z bavorského Eischtädtu, který byl tou dobou činný jako „werk mistr“ města Chebu.

Ačkoli se králův zájem upínal logicky zprvu k obytným částem paláce a v návaznosti na to k jeho reprezentativní části (trůnní a rytířský sál s jezdeckými schody), hodlal z důvodů ryze bezpečnostních jistě co nejdříve modernizovat i hradní opevnění. Pro svou zastaralost a zchátralost nebylo ani schopné obrany. Konečně i proto se mohli Pražané v roce 1483 zmocnit Hradu již třetí den. Ve Starých letopisech českých o tom čteme: „V pátek (26. září) se shromáždili lidé z obou pražských měst i z Malé Strany a táhli k Hradu. Byli připraveni tak, jako by chtěli Hrad dobývat. Vedl je pan Matěj Mejtýn. Nechtěli spáchat loupež proti svému králi, ale táhli tam proto, aby mohli Hrad i město králi zachovat. Obávali se totiž, aby nepustili do Hradu nepřátele, což by jim způsobilo potíže. Hejtman pan Oldřich z Valdeka uzavřel s Pražany úmluvu a Hrad jim vydal. Oni jej obsadili, ale nikomu neublížili a nikoho neomezovali, ani kanovníky. Správcem se stal Valenta Růžový a pro jeho rozvážnost si ho oblíbili páni preláti a měli ho pak rádi pořád. – Obsadili také Hradčany.“¹⁸

Katedrála sv. Víta, portrét Benedikta Rieda z Piestingu – detail nástěnné malby na jižní stěně Svatováclavské kaple – scéna setkání s dánským králem Erichem (Leonhard Beck ? – do r. 1509)

Kam se Vladislav obrátil při výběru mistrů, kteří měli uskutečnit jeho představy a záměry s pražskou královskou rezidencí? Tu je třeba oprávněně předpokládat, že byl svými rádci poučen o stavebních podnicích svých sousedů (a rivalů z kutnohorské volby) – Matyáše

Korvína v Budíně a Albrechta Srdnatého na míšeňském Albrechtsburgu. A právě Míšeň sehrála v počátcích stavební činnosti na Pražském hradě roli prostředníka (Vladislavova sestra Barbara byla provdána za vévodova syna Jiřího), jak bylo ostatně prokázáno dílem Hanse Spiesse z Frankfurtu. Je uváděn prvně jménem jako králův kameník roku 1486,¹⁹ tedy v době krátce po ukončení prací na Albrechtsburgu (1483). Nicméně se zanedlouho objevuje na scéně další mistr – Benedikt Ried z Piestingu (ve starší literatuře je spíše užívána zčeštěná forma jeho jména Rejt z Pístova, nesprávně je nazýván Beneš z Loun), který byl povolán do Prahy – a to budiž zdůrazněno – zřejmě především jako zkušený fortifikační stavitel. Obecně se předpokládá, že se tak stalo přibližně po polovině osmdesátých let, a to na přímý zásah Vladislavova švagra, dolnobavorského vévody Jiřího Bohatého z Landshutu (ženat od roku 1475

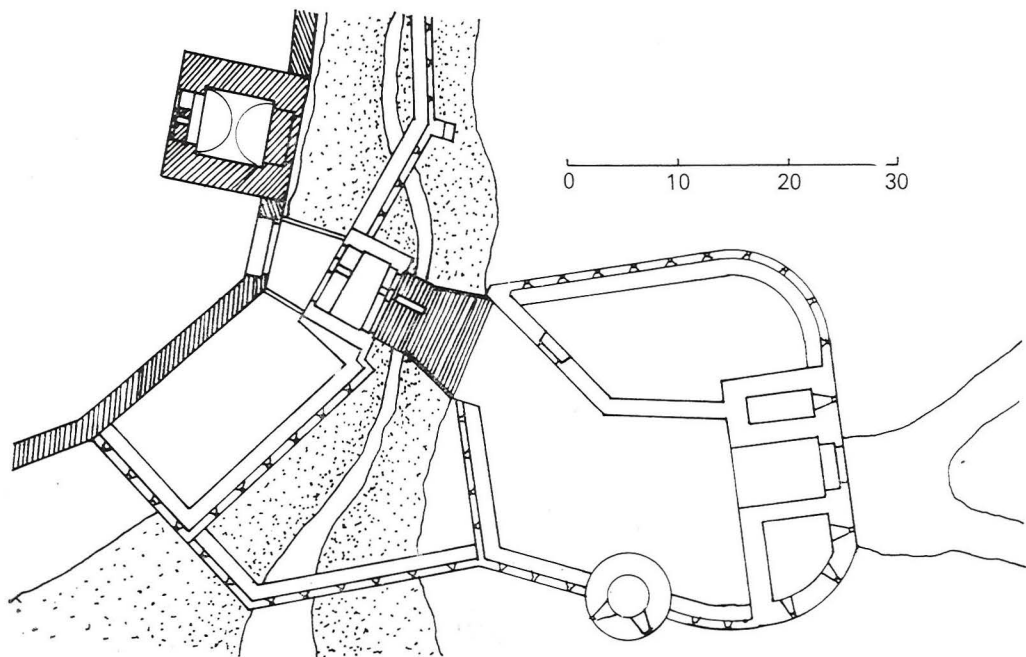
Severní část opevnění Pražského hradu, průhled krytou chodbou vedoucí z Daliborky do tzv. Bílé věže (B. Ried)

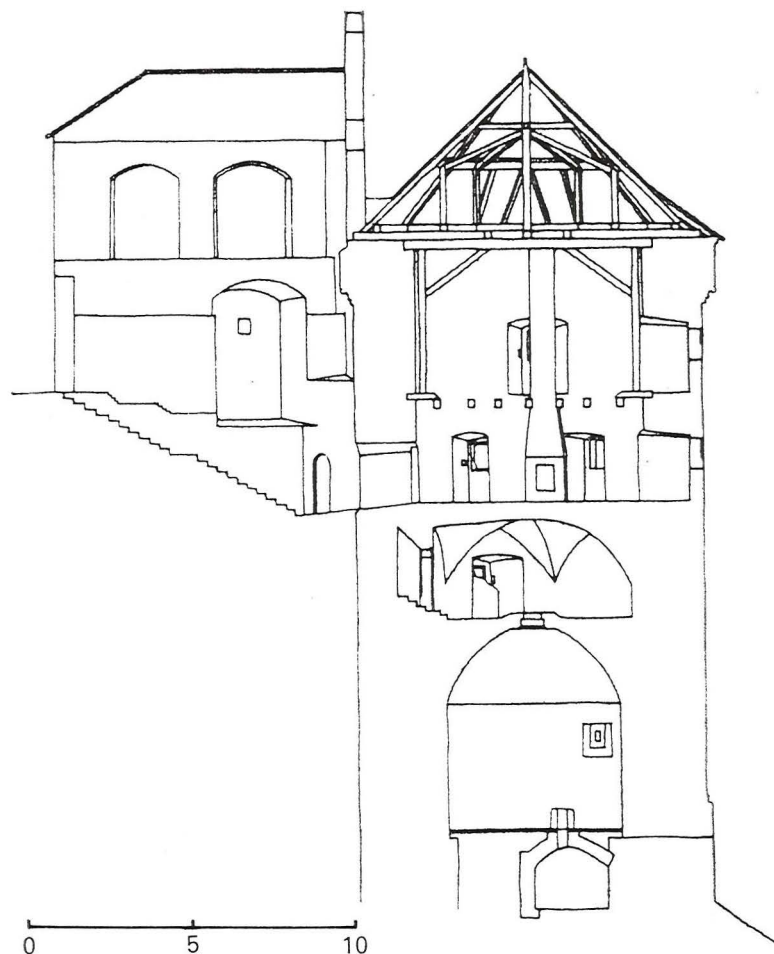

s mladší Vladislavovou sestrou Jadwigou). Podle Götze Fehra²⁰ byl mistr Benedikt před svým příchodem do Čech činný ve vévodských službách na stavbě mohutné protiturecké pevnosti Burghausenu, budované od roku 1480 na řece Salzachu. Odtud přišel po dokončení tamních opevňovacích prací, které byly definitivně uzavřeny v roce 1489 vysvěcením hradní kaple sv. Hedviky.²¹ Svou teorii dokládá Fehr poukazem na jisté podobnosti pražského opevnění (zejména Daliborky) s některými částmi fortifikace v Burghausenu a dále i tím, že mistr Benedikt je uváděn v českých pramenech prvně právě k roku 1489.²² Autor navíc předkládá i důmyslně zkonstruovanou hypotézu, podle níž by Ried měl být synem vévodského kurýra Petra Rieda a jeho ženy Dorothey, dcery kameníka Ulricha Isereckera, který pracoval (se svým dalším zetěm Michaellem Semmlerem) též ve službách Jiřího Bohatého v Burghausenu. Jakkoli je tato představa o Riedově rodinném zázemí zajímavá – a připustíme, že na první pohled obsahuje značnou míru logičnosti – přece jen zůstává ve sféře dohadů, které se dosud nepodařilo uspokojivě a přesvědčivě ověřit.²³ Zůstaňme tedy raději v oblasti prokázaných faktů a konstatujme: modernizace opevnění Pražského hradu z konce 15. století je skutečně první známou prací Benedikta Rieda z Piestingu, realizovanou z příkazu krále Vladislava Jagellonského.

Promítněme si nyní, jak celá tato fortifikace vypadala. Na jižní straně obrácené k městu, kde byl Hrad sdostatek chráněn nesnadno přístupnými vltavskými svahy, se Ried omezil na

Východní předbraní Pražského hradu s barbakánem (R. Bied)

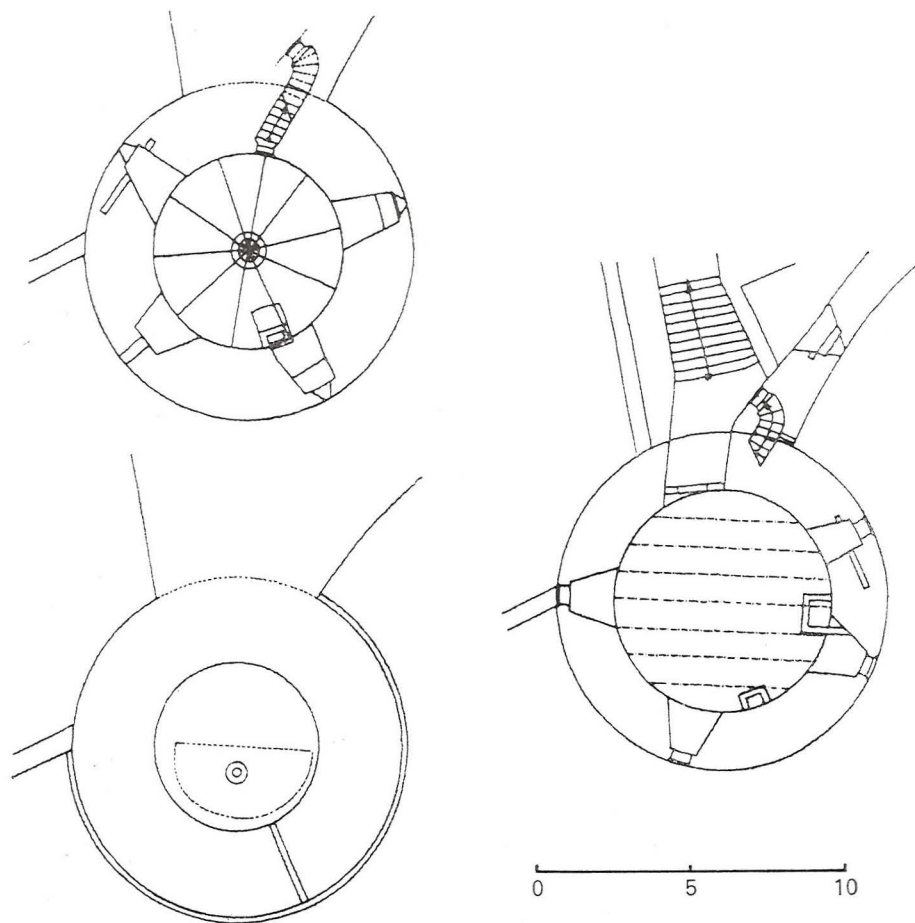
Severní část opevnění Pražského hradu, Daliborka – řez věží, pohled od západu (B. Ried) – podle D. Menclové

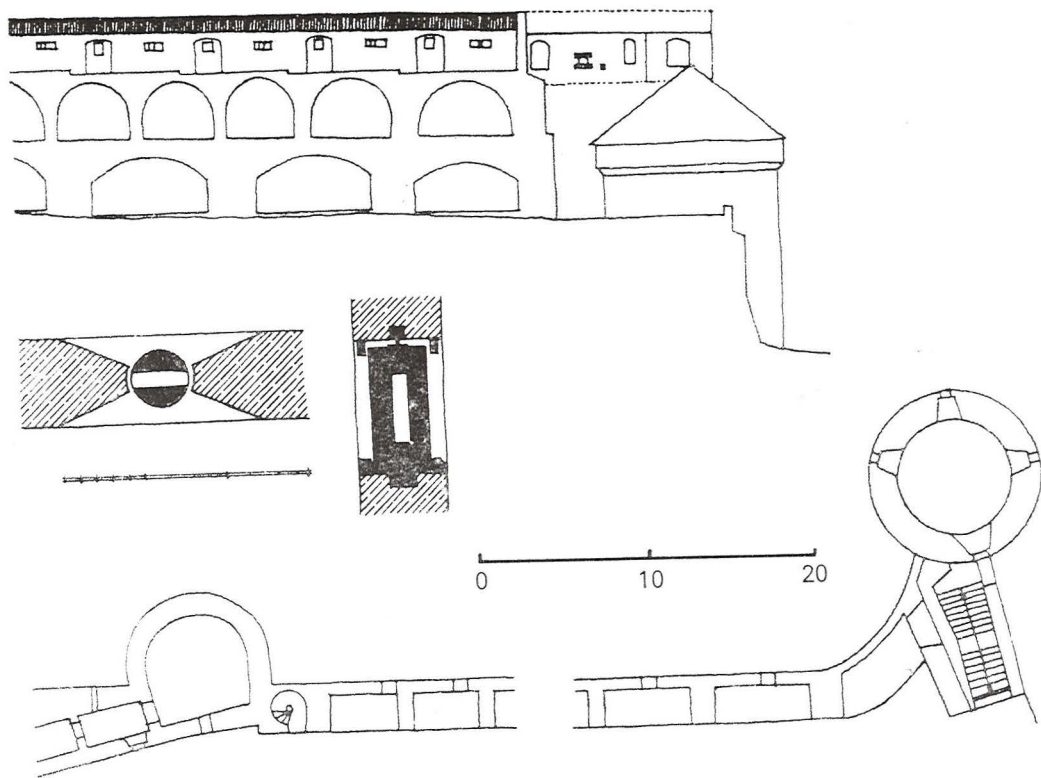
minimální zásahy. Staré karlovenské hradby ze 14. století tu pouze zesílil třemi nízkými dělovými baštami, které měly – jak prokázal archeologický průzkum – v půdorysu podkovovitý tvar, byly klenuté a opatřeny střílnami. Dále přestavěl Ried všechny tři brány, jdoucí za sebou a umožňující vstup do Hradu ze západu od Hradčan. Před poslední z nich – tvořící opětně hlavní reprezentativní vstup – postavil novou předsunutou průchodní věž. Na okraj dodejme, že při ní vybudoval velký patrový palác, dosud velmi málo probádaný – zřejmě pro hejtmána Pražského hradu. Na původním místě se z něho zachovala například ostění renesančního okna a portálu. Přesto však není vyloučeno, že bychom si o něm mohli učinit konkrétnější představu. Na jedné ze scén na západní stěně Svatováclavské kaple (do roku 1509), představující sv. Václava kácejícího šibenice, je vymalována nápadná „renesanční“ architektura zastřešená čtyřmi vysokými stanovými střechami. Její umístění na strmé skále, vížka vlevo a hranolová věž v pozadí by mohlo odpovídat stavbě tohoto nového paláce u západní brány

Hradu. Nemusí tedy jít jednoznačně o královský palác s Vladislavským sálem, jak to interpretovali Viktor Kotrba a Viktor Procházka.²⁴

Z hlediska vyspělé vojenské techniky pokročilého 15. století, v níž hrála hlavní roli dělostřelba, byla ovšem nejzranitelnější severní strana Hradu. Zde totiž figurovala stále ještě jako hlavní prostředek obrany – kromě Jeleního příkopu – původní Soběslavova románská zeď z 12. století. Z ní ponechal Ried pouze východní tzv. Černou věž, kterou důkladně adaptoval. K její obraně navíc zbudoval mohutný barbakán, představený před příkopem z doby Přemysla Otakara II. Všechn svůj technický důvtip a um soustředil Ried na sever. Tento nejdůležitější úsek vladislavského opevnění Pražského hradu rekonstruovala velice precízně Dobroslava Menclová.²⁵ Podle ní vypadal v hrubých rysech takto: starší nevyhovující parkán

Severní část opevnění Pražského hradu, věž Daliborka – přízemí s vyznačeným sklepením, 1. patro se schodištěm, 2. patro (B. Ried) – podle D. Menclové

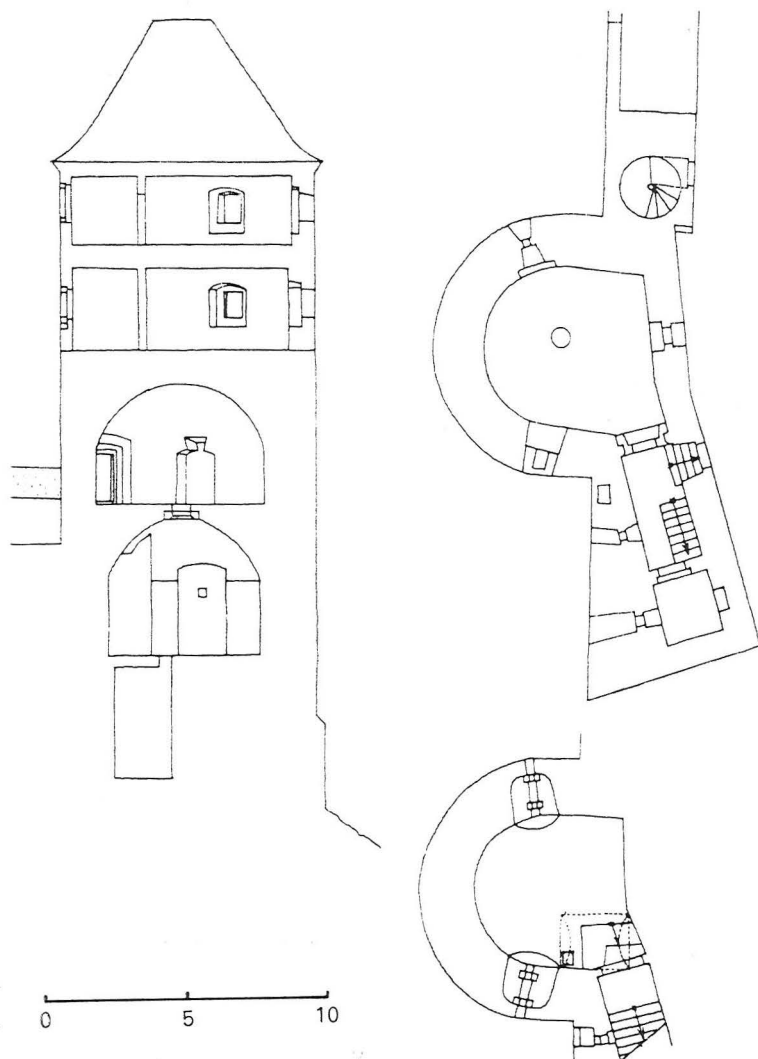

Severní část opevnění Pražského hradu, přízemí tzv. Bílé věže a Daliborky se slepými arkádami; půdorys a řez střílnou s otočným dřevěným bubnem; Daliborka a hradební zeď – vnitřek od jihu (B. Ried) – podle D. Menclové

byl zbořen a nahrazen vysokou zdí, jejíž přízemní část, zesílená velikými slepými arkádami, byla opatřena obdélnými střílnami pro děla. Široký dřevěný ochoz v patře, krytý sedlovou střechou, byl na vnější straně chráněn vysokou masívní poprsní zdí, opatřenou dvojím druhem střílen, které se pravidelně střídaly. Byly to jednak střílny ve tvaru čtyřhranného okénka ve vysoké nise, určené pro střelce z kuší, jednak střílny s vloženým dřevěným otočným bubnem, kryjícím střelce na ochozu. Z věží, které tuto hradbu zesilovaly, se zachovala nejlépe vysoká okrouhlá Daliborka, přístupná po hradbě od Černé věže krytou chodbou. Byla vysunuta do Jeleního příkopu po způsobu někdejších parkánových věží v Táboře a věží na uherském Visegrádu.²⁶ K Daliborce přibýly ještě další dvě bateriové věže: jednak věž v půdorysu lehce protažená a ukončená půlkruhem (nazvána po požáru roku 1541 Bílá), jednak válcová Mihulka. Tak byl Hrad od severu dostatečně zabezpečen proti útoku z protilehlé planiny, porostlé vinohrady, která byla na těžké výškové úrovni s Hradem. Na západě končilo opevnění – jak prokázaly nálezy základů zdi se slepými arkádami – za třetím hradním příkopem, tj. v místech dnešního prvního hradního nádvoří.

Pokud se časového sledu provádění opevňovacích prací týče, lze předpokládat, že byly zahájeny ještě před Vladislavovým zvolením za uherského krále a před jeho přesídlením do

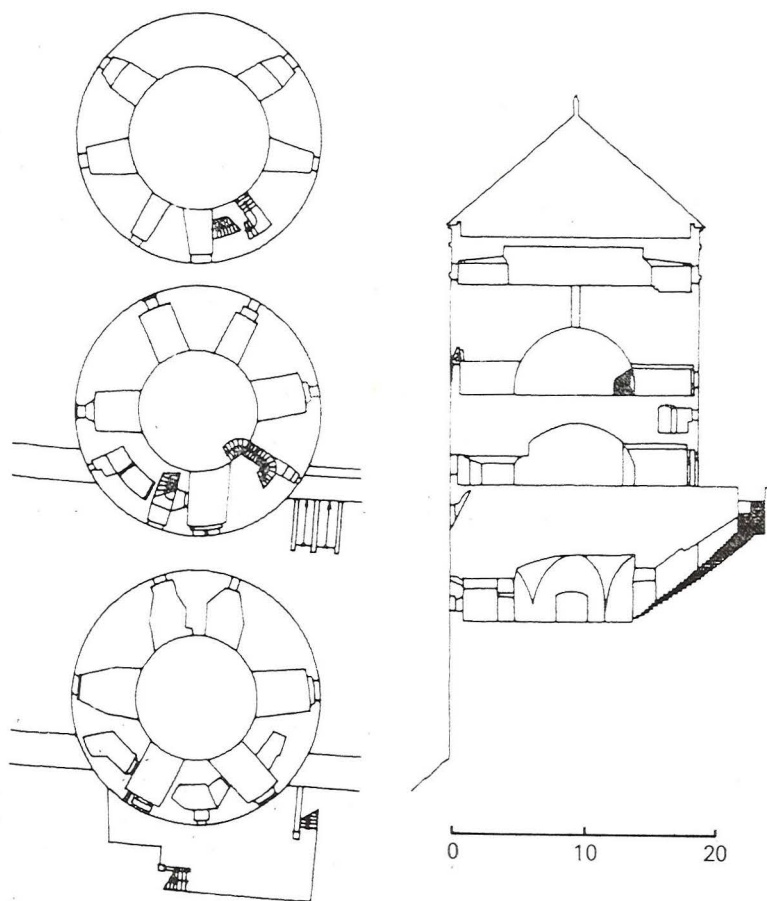

Severní část opevnění Pražského hradu, tzv. Bílá věž – půdorys suterénu a přízemí a příčný řez (B. Ried) – podle D. Menclové

Budína, tedy před rokem 1490. Avšak teprve o dvě léta později se vyskytují konkrétní zmínky v účtech o koupi dřeva na hradební ochozy.²⁷ Stavba byla zřejmě v podstatě ukončena již v roce 1496, jak hlásá letopočet a štít s korunovanou královou iniciálou v podobě dvojitého „W“ na Daliborce (definitivně však byly tyto práce uzavřeny až v první čtvrti 16. století). Václav Hájek z Libočan²⁸ klade Daliborku mylně až do roku následujícího: „Léta toho (1497) dokonána věže okružlá na Hradě pražském, která stojí na východ od slunce a jest udělána pro vězně znamenité hluboko v zemi.“ K roku 1498 zaznamenal: „...Dalibor obeslán na Hrad pražský panským nálezem, protože těch lidí proti pánu jich dědičnému pozdvihoval“ (jde

o známé povstání proti Adamovi z Ploskovic), „hrdla odsouzen a dán najprv do věže nové okrouhlé, kteráž od téhož Dalibora až dodnes slove Daliborka a potom hlava jemu štať.“²⁹

Dobroslava Menclová rozpoznala v pozdně gotickém opevnění Pražského hradu některé specifické rysy, které jej nápadně odlišují od běžných obranných systémů té doby. Jedním z nejdůležitějších faktorů je – kromě užití slepých arkád (běžnějších podle Menclové ze strategických důvodů spíše u městských opevnění) a tvaru střílen s otočným bubnem – použití dřeva, příznačné právě pro oblast Bavor a přilehlého rakouského Podunají (s centry v Burgausenu, Salcburku a Hohenwerfen). Avšak zde se vyskytují výhradně konstrukce roubené, zatímco pro naše země (jak v hradních tak i v městských fortifikacích) je obvyklé zdivo hrázděné.³⁰ Skutečnost, že Benedikt Ried užíval právě tohoto typu zdiva (kromě Pražského

Severní část opevnění Pražského hradu, tzv. Mihulka – půdorys přízemí, 1. a 2. patra a příčný řez (B. Ried) – podle D. Menclové

hradu připomeňme například opevnění Švihova, kde je Riedova účast přesvědčivě prokázána), přivedla Menclovou k revizi dosavadních názorů. Domnívá se, na rozdíl od starší teorie Götze Fehra, že se Ried vyškolicil jako fortifikační odborník nikoli v Burghausenu, nýbrž spíše v Norimberku, nebo v jeho bezprostředním okolí. Na podporu své teze uvedla několik staveb, u nichž zjistila závažné podobnosti. Jde především o hrad Veldenstein (1475–1485) bamberského biskupa Filipa z Hennebergu, dále o hradby města Berchingu (1464–1496); poměrně pozdním příkladem je hrad Wörth (1525). Na všech těchto stavbách se vyskytují střílny s otočným bubnem. Hlavním článkem skupiny je však opevnění Norimberka, a to předbraní Laufertoru, jehož přestavbu klade Menclová do let 1449–1450. Badatelka usoudila (na základě studia starší literatury a fotografií před zbořením roku 1880), že tu šlo – až na nepatrné výjimky – o týž systém, jakého bylo užito v Praze. Podle jejího pojetí spojuje Rieda s Norimberkem právě Laufertor. Současně se Menclová opírá též o výše zmíněný list pražských staroměstských kameníků z roku 1489 (cit. v pozn. 22), v němž se uvádí: ...mistr Benedikt... přišel před nás s Pehmem, krále J. Msti úředníkem.“ Citovaný úředník Pehm je evidentně totožný s Hansem (Hanušem) Behaimem (Behmen) původem z Norimberka, ředitelem pražské hradní huti v době Vladislava Jagellonského, který se staral o její technické vedení a o otázky finanční.

Příští bádání v tomto směru by tedy mělo rozhodnout, zda Benedikt Ried z Piestingu vyšel z Podunají, zda byl vskutku odchovancem tzv. měkkého stylu jihoněmeckého, jak připouští sama Menclová³¹ a jak pro to mluví architektovo klenební umění (Vladislavský sál, sv. Barbora v Kutné Hoře), nebo zda jej přivedl z Norimberka do Prahy Hanuš Behaim. Neboť ani tuto eventualitu Menclová nevyklučuje.³² Soudím však, že je třeba setrvat i nadále u faktu, který je rozhodující: Riedovým výtvarným zázemím byla především podunajská oblast. Co se jeho fortifikačních konstrukcí týče, mohl získat prostředkované poučení z Norimberka, snad osobou Behaimovou. Ostatně analogií je Riedova inspirace na budínských raně renesančních stavbách. I tady se dnes připouští činnost tamních kameníků, kteří byli povoláni do Prahy. Zdá se, že rušné a mnohotvárné výměně uměleckých a technických zkušeností v době kolem roku 1500 vždy neodpovídají naše současné snahy o jednoznačná řešení.

POZNÁMKY

¹ Menclová, D.: *České hrady I*, Praha 1972, s. 57

² Nejpodrobněji Borkovský, I., Menclovi, V. a D. in: *Katalog výstavy Pražský hrad ve středověku*, Praha 1946; Menclová, D.: *České hrady I–II*, Praha 1972, kde je uvedena i příslušná literatura a prameny. K jednotlivým stavebním fázím hradního opevnění Borkovský, I.: *Zděné opevnění Břetislava I. na Pražském hradě*, *Archeologické rozhledy* XII, 1960, s. 75 ad.; *týž*, *Hradby Přemysla Otakara II. na Pražském hradě*, *AR* XII, 1960, s. 82 ad.; *týž*, *Pražský hrad v době přemyslovských knížat*, Praha 1969; naposledy Líbal, D.: in: *Praha středověká*, Praha 1983, s. 62, 86, 180 ad., 342 ad.

³ Nejnovější bádání klade vznik Hradu do přelomu 3. a 4. čtvrti 9. století (Líbal, D.: *l. c.*, s. 54). – Starší archeologické nálezy prokázaly, že v době, kdy zde kníže Bořivoj založil kostel P. Marie (mezi léty 880–890), bylo hradní návrší již osídleno. Borkovský, I.: *Počátky Pražského hradu* in: *Katalog*, *l. c.*, s. 7 ad., soudí, že tomu tak bylo již v mladší době kamenné (cca 2200 let př. n. l.), o čemž svědčí keramické fragmenty, nalezené

- v Jiřské ulici, dále sídliště a pohřebiště severozápadně od Hradu z nejmladší doby kamenné a konečně rozsáhlejší sídliště situované na dnešním Hradčanském náměstí z nejstarší doby bronzové (tzv. únětické).
- ⁴ Mencloví, V. a D.: I. c., s. 113.
 - ⁵ O předchozích opevňovacích pracích se dočítáme opět u Kosmy, který zaznamenal k roku 1042, že Břetislav I. přestavěl hradby kolem dokola celého hradu.
 - ⁶ První pokračovatelé Kosmovi, ed. K. Hrdina, historický úvod Z. Fiala, Praha 1950, s. 36. Podotkneme ještě, že dokončení těchto náročných prací je spojeno – pokud se paláce týče – až se jménem Soběslava nástupce Vladislava II., za něhož byla v roce 1182 svěcena nová palácová kaple Věch svatých.
 - ⁷ Menclová, D.: Hrad I, I. c., s. 57.
 - ⁸ Karel IV., *Vlastní životopis (Vita Caroli)*, Praha 1978, s. 70–71; Fiala, Z.: *Předhusitské Čechy*, Praha 1978, s. 30 ad. a 98 však vysvětluje, že Pražský hrad byl zničen pouze zčásti, a to až na počátku 14. století, tedy nikoli za Přemysla Otakara II. Eventuální pohromu klade těsně před rok 1305. Hrad pak chátral jako celek jednak v důsledku bojů přímo v jeho areálu v letech 1306–10 za Jindřicha Korutanského, jednak též v době vlády Jana Lucemburského, který mu nevěnoval patřičnou péči. Fiala soudí, že právě proto mohl Hrad působit na počátku třicátých let dojmem zpuštěného sídla, jak zaznamenal k roku 1333 Petr Žitavský ve Zbraslavské kronice (*Chronicon aulae regiae*, Praha 1952, s. 700).
 - ⁹ Hořejší, J.: Praha na konci 15. století, *Umění* 15, 1967, s. 624 ad.; táž, Praha – urbs imperatoris Caroli, *Dějiny a současnost X*, 1968, s. 24 ad.
 - ¹⁰ Kroniku Beneše Krabice z Weitmile připravil k vydání ve *Fontes rerum bohemicarum IV*, 1884, J. Emler.
 - ¹¹ Připomeňme v těchto souvislostech ještě i to, že v době kolem 1320 založil při západní straně Hradu tehdejší jeho nejvyšší purkrabí Hynek Berka z Dubé opevněné poddanské městečko Hradčany. Srv. Broft, M.: *Pražský obranný systém v době dobývání Prahy Jiřím z Poděbrad roku 1448* in: *Staletá Praha XIV*, Praha 1984, s. 148.
 - ¹² Fiala, Z.: *Předhusitské Čechy*, I. c., s. 215 a Menclová, D.: *Hrad II*, I. c., s. 126.
 - ¹³ Podrobněji Fiala, Z.: *Předhusitské Čechy*, I. c., s. 315 a 330; Krása, J.: *Rukopisy Václava IV.*, Praha 1974, s. 65.
 - ¹⁴ Hrad už téměř plných sto let neplnil svou funkci. Konaly se zde pouze královské korunovace a slavnosti s nimi spojené. Hrad byl v té době sídlem nejvyššího purkrabího, který jej spravoval. Až do roku 1503 zastával tento úřad Jan Jenec z Janovic a na Petršpurce, než ho vystřídal Jindřich z Hradce (1503–1507) a po něm Zdeněk Lev z Rožmitálu (1508–1523). Od roku 1484 byl ustanoven velitelem Hradu zámecký hejtman, který sídlil v novém paláci při západní bráně.
 - ¹⁵ Není pochyb o tom, že Pražská brána jako součást opevnění Starého Města pražského navazuje v celkové architektonické i výzdobné koncepci na *Parléřovu staroměstskou věž Karlova mostu* s jejím obranným, tedy ryze účelovým, současně však také ideovým posláním. Srv. Chadraba, R.: *Staroměstská mostecká věž a triumfální symbolika v umění Karla IV.*, Praha 1971; též, *Karlův most*, Praha 1975.
 - ¹⁶ Šmahel, F.: *Epilog husitské revoluce. Pražské povstání 1483* in: *Acta reformationem bohemicam illustrantia*, Praha 1978, s. 45 ad.
 - ¹⁷ Podrobněji Hořejší, J., Vacková, J.: *Die Hofkunst zur Zeit der Jagellonen-Herrschaft in Böhmen* in: Hořejší, J., Krčálová, J., Neumann, J., Poche, E., Vacková, J.: *Die Kunst der Renaissance und des Manierismus in Böhmen*, Prag (Artia) 1979, s. 15 ad.; Hořejší, J., Vacková, J.: *Kniha o pozdně gotickém umění v Čechách*, *Umění* 28, 1980, s. 519 ad., kde je též obsažena základní literatura. Naposledy Hořejší, J.: *Pozdně gotická architektura* in: *Dějiny českého výtvarného umění 1/2*, Praha 1984, s. 498 ad.
 - ¹⁸ Ze starých letopisů českých, Praha 1980, s. 253.
 - ¹⁹ Mencl, V.: *Architektura doby lucemburské*, Praha 1948, s. 176 prvně upozornil na Hanse Spiesse, z novější literatury zejména Kotrba, V.: *Zwei Meister der jagellonischen Hofkunst*, *Umění* 20, 1972, s. 248 ad. a příslušné heslo in: *Encyklopedie českého výtvarného umění*, Praha 1975, s. 481.
 - ²⁰ Fehr, G.: *Benedikt Ried. Ein deutscher Baumeister zwischen Gotik und Renaissance in Böhmen*, München 1961.
 - ²¹ Kaple je dílem Ulricha Pesnitzera, o němž mimo jiné víme, že byl od roku 1513 činný v rožmberském Krumlově, kam přišel přímo z Burghausenu.

- ²² Jednak v listu kamenického cechu Starého Města pražského (Památky archeologické 34, 1860, s. 187 ad.), jednak v souvislosti se žádostí zhořelecké rady městské, v níž je Ried označen jako „des koniges wergrmeister zu Prag“ (Šamánková, E.: – recenze knihy G. Fehra, *Umění* 11, 1963, s. 313, pozn. 7).
- ²³ Připomeňme v tomto kontextu ještě další Fehrovu hypotézu, rovněž dosud neprokázanou. Týká se Riedova rodiště, které klade Fehr do městečka Riedu v dolnobavorském Innviertlu. E. Šamánková v recenzi na jeho monografii, l. c., s. 312 k tomu dodává, že pokud se nenajde skutečně bezpečný důkaz, nelze této uměle vykonstruované představě přikládat větší váhu, než starší myslence o Riedově původu z dolnobavorského Piestingu. Na rozdíl od Fehra nepovažuje totiž Šamánková (s. 313) označení z Piestingu za predikát, který byl Riedovi udělen králem v souvislosti s jeho nobilitací (došlo k ní zřejmě v roce 1510 za Vladislavova pobytu v Praze u příležitosti korunovace malého Ludvíka za českého krále). Opětným poukazem na listinu, kterou zveřejnil již Z. Wirth a též A. Podlaha, v níž je mistr uváděn jako Benedikt Rejt z Piestingu, kameník na Pražském hradě, přibližně v době kolem roku 1504, autorka dovozuje, že označení z Piestingu (podobně jako z Gmündu, z Arrasu, z Frankfurtu) se vztahuje na architektovo rodiště.
- ²⁴ Procházka, V.: Pražský hrad v nejstarších vyobrazeních, *Památková péče* 1974/3, s. 157 ad. K problematice architektur vymalovaných ve Svatováclavské kapli, kde je ostatně zachycena též podoba architekta Benedikta Rieda s úhelníkem a kružidlem v ruce; srv. Hořejší, J.: Pražský hrad a jeho nejstarší vyobrazení, *Umění* 34, 1986, s. 97 ad.
- ²⁵ Menclová, D.: *Hrady II*, l. c., s. 380.
- ²⁶ Menclová, D.: *Hrady II*, l. c., s. 381.
- ²⁷ Menclová, D.: *Hrady II*, l. c., s. 383 výslovně uvádí, aniž to blíže dokládá, že opevnění bylo započato krátce po roce 1490. – Šamánková, E.: l. c., s. 313.
- ²⁸ Hájek, V. z Libočan: *Kronika česká*, Praha 1981, s. 646.
- ²⁹ Hájek, V. z Libočan: l. c., s. 649.
- ³⁰ Výjimku činí pouze jižní Čechy, kde – jak už víme – existovaly přímé styky s Burghausenem (srv. pozn. 21).
- ³¹ Menclová, D.: *Hrady II*, l. c., s. 366.
- ³² Menclová, D.: *Hrady II*, l. c., s. 393.